

Справа “Меріт проти України” (Merit v. Ukraine)

У рішенні, ухваленому 30 березня 2004 року у справі “*Меріт проти України*”, Суд постановив, що:

- мало місце порушення ч.1 ст.6 Конвенції;
- було порушено ст. 13 Конвенції.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявнику 2500 євро як компенсацію моральної шкоди і 1500 євро на відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Заявник, п. Сем Меріт, є громадянином Ізраїлю, народився 1939 року і проживає в Ізраїлі. Він є власником 99% статутного фонду компанії “Jason Development Enterprises Ltd”(далі – “JDE”) – акціонерного товариства, зареєстрованого в Україні.

27 вересня 1997 року працівники Вадул-Сіретської митниці Державної митної служби України провели перевірку вантажів із обладнанням для кавового виробництва, відправленого компанією “Jason industries”, власником якої є заявник. Відповідне обладнання мало стати внеском цієї компанії у статутний фонд акціонерного товариства “JDE”. За наслідками перевірки було встановлено, що для заповнення вантажно-митної декларації на перевезення зазначеного обладнання використовувались підроблені документи.

29 вересня 1997 року було порушено кримінальну справу щодо посадових осіб компанії “JDE” за підозрою у вчиненні ними шахрайства і контрабанди.

Того самого дня матеріали справи були передані прокуратурі Чернівецької області (далі - прокуратура) для продовження розслідування. Упродовж періоду часу з вересня 1997 року до січня 1998 року працівники Вадул-Сіретської митниці на виконання відповідних постанов слідчого прокуратури здійснили вилучення фінансових та інших комерційних документів, що належали компанії “JDE”.

13 жовтня 1997 року за постановою слідчого прокуратури відповідне обладнання для кавовиробництва було вилучено як речовий доказ у справі, а 16 жовтня 1997 року було заблоковано банківські рахунки компанії “JDE”. Згодом було також вилучено усю внутрішню документацію, зокрема бухгалтерські книги, копії контрактів, а також іншу власність, що належала цій компанії і заявнику.

28 січня 1998 року заявника було затримано за підозрою у вчиненні злочину. 30 січня 1998 року строк перебування п. Меріта під вартою було продовжено. 4 лютого 1998 заявнику було пред’явлено звинувачення у вчиненні контрабанди, шахрайства з фінансовими ресурсами та шахрайства, вчиненого посадовою особою.

5 лютого 1998 року строк досудового слідства було продовжено до 4х місяців. 17 березня 1998 року за рішенням прокурора області строк запобіжного заходу у вигляді перебування заявника під вартою було продовжено до чотирьох місяців.

6 квітня 1998 року строк досудового слідства було продовжено до 5 місяців 14 днів.

9 червня 1998 року заявникові було пред’явлено звинувачення у злочинному ухиленні від сплати податків (ст. 148-2 КК України) та використанні завідомо підроблених документів (ст. 194 КК України).

10 червня 1998 року заявника було повідомлено про закінчення досудового слідства у кримінальній справі щодо нього.

30 січня 1999 року заступник прокурора області підписав складений слідчим обвинувальний висновок.

3 лютого 1999 року справу було передано до Ленінського районного суду м. Чернівці.

29 червня 1999 року суддя, котрий розглядав справу, прийняв ухвалу про повернення її на додаткове розслідування з огляду на неповноту з'ясування певних обставин справи. Тоді ж заявник подав до суду клопотання про звільнення його з-під варти. У задоволенні клопотання було відмовлено на тій підставі, що продовжував існувати ризик можливого ухилення підсудного від слідства і суду.

У липні 1999 року прокуратура оскаржила до Чернівецького обласного суду (далі – обласний суд) згадану ухвалу судді на тій підставі, що у справі було достатньо доказів для розгляду і вирішення справи по суті.

10 серпня 1999 року обласний суд відхилив зазначену скаргу прокуратури, мотивуючи це тим, що для повнішого з'ясування характеру злочину, у вчиненні якого звинувачувався заявник, необхідно було провести додаткове розслідування.

25 серпня 1999 року постановою слідчого прокуратури застосований до заявника запобіжний захід у вигляді взяття під варту було замінено на підписку про невиїзд.

22 вересня 1999 року слідство у справі заявника було зупинено у зв'язку з прийняттям постанови про розшук п. Лодянової, підозрюваної у тій самій справі.

У травні 2000 року заявник звернувся до суду з заявою про закриття кримінальної справи щодо нього. 2 червня 2000 року районний суд, посилаючись на ст. 248-3 ЦПК України та ст. 234 КПК України, відмовив у прийнятті цієї заяви, вказавши на її непідвідомчість суду. Суд також зазначив, що заявник не скористався можливостями оскаржити рішення і дії слідчого в порядку підлеглості.

20 липня 2000 року кримінальну справу було закрито на підставі недоведеності участі обвинуваченого у вчиненні злочину.

Постановою від 19 вересня 2000 року заступник прокурора області скасував зазначену вище постанову про закриття кримінальної справи щодо заявника у зв'язку з невиконанням слідчим вказівок судді, викладених у судовій ухвалі від 29 червня 1999 року про відновлення слідства у справі. Відтак, слідство у справі було знову відновлено.

7 грудня 2001 року заявника було повідомлено, що слідство у кримінальній справі щодо нього триває.

Нині розслідування кримінальної справи щодо заявника зупинено у зв'язку з проведенням розшуку п. Лодянової.

Зміст рішення Суду

Посилаючись на ч.1 ст.6 Конвенції, заявник скаржився на занадто тривалий, нерозумний строк розслідування кримінальної справи щодо нього. Він також стверджував, що всупереч вимогам ст. 13 Конвенції не було забезпечено ефективних засобів розгляду його скарги.

Уряд у своїх запереченнях зазначав, що провадження у кримінальній справі щодо заявника слід розділити на чотири послідовних періоди, а саме: перший – від 28 січня до 3 лютого 1999 року; другий – від 3 лютого до 10 серпня 1999 року; третій – від 10 серпня до 22 вересня 1999 року і четвертий – від 22 вересня 1999 до дня розгляду справи в Суді. Відтак, Уряд стверджував, що кожен з цих періодів відповідав вимозі розумності строку, що міститься у ч. 1 ст. 6 Конвенції.

Заявник натомість стверджував, що такий підхід був неправильним, зважаючи на те, що загалом провадження у його справі на той час вже тривало 6 років і продовжувало тривати далі.

Суд зазначив, що позиція Уряду щодо визначення тривалості процесу не відповідала усталеному прецедентному праву Суду (див. рішення у справі *“Кудла проти Польщі”*). Суд вкотре вказав, що початковою точкою відліку строку в контексті вирішення питання щодо його розумності стосовно кримінальних справ є момент виявлення ставлення державних органів до особи як до підозрюваного або як до обвинуваченого у вчиненні злочину. Цей момент зазвичай настає ще до передання кримінальної справи до судового розгляду (див., наприклад, п. 22 рішення Суду у справі *“Девеєр проти Бельгії”*). Зокрема, початковим моментом відліку може бути день взяття особи під варту, день повідомлення особі про порушення щодо неї кримінальної справи чи день початку досудового розслідування у справі (див. п. 26-27 рішення Суду від 27 червня 1968 року у справі *“Вемхофф проти Німеччини”*; п. 41 рішення від 27 червня 1968 року у справі *“Ньюмейстер проти Австрії”* та п. 45 рішення від 16 липня 1971 року у справі *“Рінгейсен проти Австрії”*). Поняття “обвинувачення” у сенсі ч.1 ст.6 Конвенції може бути визначено як “офіційне повідомлення особі компетентним органом про те, що існують певні підстави вважати, що вона вчинила злочин”. Суд далі відзначив, що таке визначення охоплює й ті ситуації, коли “мала місце обставина, котра істотно вплинула на становище підозрюваного” (див., зокрема, п. 24 рішення у справі *“Девеєр проти Бельгії”* та п. 56 рішення від 10 грудня 1982 року у справі *“Фоті та інші проти Італії”*). Стосовно кінцевого моменту періоду, який оцінюється на предмет розумності його тривалості, Суд зазначив, що цей момент визначається завершенням провадження у кримінальній справі, враховуючи навіть апеляційну стадію (див., наприклад, п. 33 рішення Суду у справі *“Кьоніг проти Німеччини”*).

Беручи до уваги зазначене, Суд дійшов висновку про те, що у даній справі відліковою датою строку, який слід взяти до уваги, вирішуючи питання щодо його розумності, було 28 січня 1998 року, коли заявника було затримано за підозрою у вчиненні злочину, тобто коли виникла обставина, яка істотним чином вплинула на становище заявника. Відповідний період, що є предметом оцінки Суду, все ще триває вже понад 6 років.

Суд встановив, що під час провадження у справі заявника, зокрема у період проведення додаткового розслідування, з боку органів слідства мали місце значні затримки, які не були пояснені належним чином. Твердження Уряду про те, що причиною затримок були труднощі, пов’язані з притягненням п.Лодянової до відповідальності, Суд не визнав за належне пояснення. З цього приводу він зазначив, що відповідно до ст. 206 КПК України п. Лодянова вважалась одним з кількох підозрюваних у справі, тому розслідування щодо неї могло бути виділено в окреме провадження і тоді зупинено. Суд зауважив, що Уряд не навів жодного належного пояснення щодо того, чому цього не було зроблено.

Суд далі відзначив, що заявника можна вважати відповідальним лише за незначні затримки у розслідуванні його справи, зокрема ті, що мали місце протягом 10-30 жовтня 1998 року та у період від 20 грудня до 28 січня 1999 року. Власне це був час, коли заявник ознайомлювався з матеріали кримінальної справи щодо себе. Проте ці затримки виникли внаслідок реалізації заявником своїх прав, наданих йому відповідним національним законодавством.

На думку Суду, Уряд не пояснив належним чином причини бездіяльності з боку компетентних державних органів у період між 29 червня 1999 року, тобто датою постановлення районним суддею ухвали про повернення справи на додаткове розслідування, та 19 вересня 2000 року, тобто датою постановлення заступником

прокурора області рішення про скерування справи на додаткове розслідування, а також у період від 19 вересня 2000 року до сьогоднішнього дня.

Суд також не визнав прийнятним аргумент Уряду про те, що тимчасове призупинення провадження у справі заявника (йдеться про непроведення жодних слідчих дій протягом певних періодів) не мало негативного впливу на становище заявника, оскільки він мав повне право вільного пресування країною, міг безперешкодно змінити місце свого проживання і був лишень зобов'язаний з'являтися на виклики слідчого органу чи до суду. Суд наголосив на тому, що заявник навіть на час розгляду справи у Суді перебував у стані невизначеності стосовно результатів кримінального провадження у його справі.

Суд зазначив, що Уряд не навів переконливих пояснень щодо тривалості затримок, які мали місце через бездіяльність компетентних органів. Відтак, Суд дійшов висновку про те, що період, необхідний для встановлення обґрунтованості кримінального обвинувачення у справі заявника, не відповідав вимозі "розумності". Тому мало місце порушення ч.1 ст. 6 Конвенції.

Заявник також стверджував, що в Україні не було ефективних засобів, які могли би бути використані для отримання компенсації шкоди, заподіяної надмірною тривалістю кримінального провадження у справі.

Уряд натомість стверджував, що заявник міг оскаржити тривалість розслідування на підставі ст. 234 КПК України, яка передбачає можливість оскарження дій слідчого до суду.

Суд нагадав, що засіб є ефективним, якщо він може пришвидшити вирішення справи національними судами, котрі її розглядають, або може гарантувати особі належну компенсацію шкоди, заподіяної затримками у розгляді її справи, які вже були допущені.

Суд далі зазначив, що у ст. 234 КПК України не йдеться конкретно про можливість оскарження тривалості розслідування кримінальної справи, а тому й, вочевидь, не передбачені види компенсації, які можуть бути надані особі в разі визнання тривалості розслідування нерозумним. Крім того, Уряд не навів конкретні приклади застосування відповідної норми у практиці національних судів.

Отож, Суд постановив, що заявнику не було забезпечено на національному рівні ефективного і доступного засобу щодо розгляду його скарги на надмірну тривалість розслідування. Тому мало місце порушення ст. 13 Конвенції.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України М.Ю. Пришляк та П.М. Рабіновичем.